

УДК 130.2

**НАРИСИ ДО ПРОБЛЕМИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ В ІНДІЙСЬКІЙ І КИТАЙСЬКІЙ
КУЛЬТУРНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ТРАДИЦІЯХ**

О. М. Ерахторіна, асистент кафедри культурології
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, кандидат філософських наук

У статті здійснено спробу окреслити постановку проблеми самовдосконалення особистості у філософських школах Стародавнього Китаю та Стародавньої Індії. Кожна історична епоха характеризується своєрідним розумінням людини, її сутності, самоцінності та призначення, що відображається в гуманістичній думці тієї чи іншої епохи. Необхідно визначити процес формування і становлення гуманістичної ідеї, починаючи з філософії Стародавності, проаналізувати історичні перетворення суспільної свідомості, що дало б можливість глибше зрозуміти природу сучасних цінностей, а також здійснити аналіз і оцінку всесвітніх інтеграційних процесів.

Подібна проблематика становить є надзвичайно актуальною і для сучасної української філософії, представники якої намагаються переосмислити ціннісні орієнтири і морально-гуманістичні засади, проте, на жаль, українські дослідження гуманістичної тематики, історико-філософського становлення гуманістичної думки в філософії Стародавності та гуманістичного потенціалу східної філософії малочисленні. У китайській і в індійській філософії людина уявляється як звичайна, буденна частка існуючого, а не як надзвичайне створіння, що має право верховенства в світі. При цьому всі прагнення особистості мають бути спрямовані на внутрішнє (моральне) самовдосконалення. Важливо, що для більшості шкіл та течій Стародавнього Сходу безумовною є практична орієнтація на духовне самовдосконалення. Автор лише окреслює вирішення проблеми самовдосконалення у деяких, найбільших значущих школах та напрямках Стародавніх Китаю та Індії.

Ключові слова: самовдосконалення, йога, джайнізм, буддизм.

Між різними культурами завжди відбувається обмін матеріальними і духовними цінностями, що обумовлює позитивний розвиток наукового мислення.

Для всіх напрямів філософії Сходу єдиною є мета та методи її досягнення – це самовдосконалення, самопізнання шляхом самозаглиблення і спостереження Вищого, тобто внутрішнього «Я», якому індійські чи китайські школи приділяли і приділяють величезну увагу.

Значущість індійської філософії насамперед полягає в тому, що вона спрямована на внутрішнє моральне самовдосконалення. Її особливість міститься в декількох аспектах: по-перше, головна увага в ній приділяється внутрішньому світу людини; по-друге, в ній не визнається наявність думки без дії, оскільки лише дія робить можливим закінченість думки, тобто наявна практична орієнтація на духовне самовдосконалення.

При всіх відмінностях наявних індійських філософських шкіл головним і спільним для всіх них прагненням людини є власне особистісне моральне самовдосконалення. Наприклад, йога (ортодоксальна школа Давньої Індії) під самовдосконаленням розуміє звільнення людини, а саме усвідомлення нею свого вищого буття, Пурушу (одна із центральних категорій йоги, що означає субстанцію духовну, на відміну від Пракриті – субстанції матеріального світу), коли людина більше не прагне до чогось у матеріальному світі. Звільнення – це розділення в особистості Духа і матерії, Пуруші і Пракриті. Йогачари: ті, хто практикував йогу, надавали останній неабиякого значення у придбанні навичок технікою медитації й трансу як засобі відходу від всього зовнішнього до чисто внутрішнього для досягнення «вищих істин». Що важливо, система методів впливу на психіку, розроблена йогами, не може бути відокремлена від релігійно-етичної спрямованості цього вчення. Всі процеси, що відбуваються з людиною, розглядаються йогою як шлях, що «сприяє» визволенню душі з-під влади матерії, очищенню її від «суетних» прагнень. Спеціальна система фізичних тренувань (хатха-йога) має сприяти саме тому, щоб людина могла майже зовсім не зважати на зовнішні фактори, навіть екстремальні, всі сили віддаючи становленню внутрішнього світу. Базисна основа йоги – обов'язкове залучення людини до загальнолюдських моральних цінностей. Наслідком самовдосконалення людини шляхом йоги має стати вихід її на вищі рівні духовно-морального розвитку в єдності з розвитком фізичним.

У джайнізмі самовдосконалення розглядається як досягнення нірвани, відкриття справжньої природи душі людини. Взагалі, центральною ідеєю джайнізму, який прийняв спільну для індійських релігій концепцію карми і кінцевого звільнення – нірвани, є самовдосконалення душі. Душа і світ у цьому релігійному напрямку вважаються вічними субстанціями ми. Вдосконалюючись, душа може досягти всезнання, всесильства і вічної благодаті. Однак все це під силу тільки аскету, а не звичайній людині. Душа розчинена у всіх тілах Всесвіту, а тому важливим є дотримання принципу ахімси – неможливості нанесення зла живому.

Як і більшість давньоіндійських релігійних учених, джайнізм вбачає своїм завданням розробку норм і приписів, спроможних допомогти людині в досягненні релігійного ідеалу. Шлях цей такий: досконале воззріння (впевнення в абсолютній істинності світу), досконале знання, досконала

поведінка (перемога над бажаннями і дотримання релігійних правил). Будь-яка душа, що перемогла тілесну оболонку, яка залишилася від попередніх життів (карму), і досягла нірвани, називається джиною.

Буддизм, одна із найстаріших світових релігій, так само, як і джайнізм, своєю релігійною кінцевою метою вважає досягнення замежового стану – нірвани. Основу віровчення становлять «чотири великі істини»: життя є страждання; причина всіх страждань – бажання; від страждань можна позбавитися шляхом позбавленням бажань; необхідно для цього здійснювати добродійне життя за законами «правильної поведінки» і «правильного знання».

Буддизм самовдосконаленням вважає шлях заспокоєння дхарм – миттєвих сутностей. Заспокоївши дхарми, людина знищує свою карму – особливий закон, долю, тим самим досягаючи нірвани – кінцевого знищення страждань, що визначають життя людини і всі його події. Страждання, на думку буддистів, виникають через спрагу до радощів і пристрастей. При цьому особлива роль відводиться наставнику, але у двох течіях буддизму порізню. Так, хінаяна вважає, що моральне самовдосконалення і спасіння є можливими тільки для монахів, при цьому архат – досконала особистість – не піклується про благо інших, досягаючи гармонії індивідуально. Доктрина махаяни, навпаки, висуває на передній план бодхісатв – святих, досягши можливості ввійти у нірвану, але вони не роблять цього, щоб допомогти досягнути досконалості усім людям. Вони будуть добровільно страждати доти, доки не позбавляться страждань усі люди.

Що стосується методів та методик особистісного самовдосконалення, запропонованих різними філософськими школами та течіями, то можна виділити певні подібності та відмінності між ними. Так, східна філософія однією із провідних вважає медитацію – рід психічних вправ, що використовуються у складі духовно-релігійної практики. Історія медитації сягає корінням в релігію: у християнстві – це молитва, у східній філософії – мантри (особливо поширена у буддизмі, індуїзмі, є важливою складовою йоги).

Джайнізм закликає до духовного самовдосконалення через розвиток мудрості і самоконтролю (врата). Шлях до звільнення душі людини від сансари (колообіг народжень і смертей) забезпечують «три коштовності джайнізму: досконале сприйняття (ананта даршан), досконале знання (ананта джна) і досконала поведінка (ананта чарітра). Крім того, достатньо уваги приділяється аскетичним практикам.

Буддизм як методи самовдосконалення пропонує праведний «вісімковий шлях», що містить у собі правильне судження, правильне рішення, правильну мову, правильне життя, правильне прагнення, правильна увага, правильне зосередження. Дотримання цих принципів передбачає образ життя, однаково далекий як від чуттєвих задовольень, так і від аскетичної практики і самокатування.

Таким чином, проблема самовдосконалення особистості в індійській філософії представлена дуже широко різноманітними філософськими школами, напрямками, течіями і вирішується здебільшого у руслі релігійної проблематики. Крім того, аналізу особистісного самовдосконалення як філософсько-антропологічній проблемі властива інтровертність, тобто звернення до внутрішнього світу людини, що є однією з провідних ознак східної культури взагалі.

Духовний потенціал давньоіндійської культури, її моральні цінності збереглися майже в незмінному вигляді до сьогодення. Індія дала світу культуру буддизму, чудову літературу. Любов до людини, преклоніння перед природою, ідеали терпимості, вспрощення й розуміння відбилися у вченні великого гуманіста сучасності – Мохандасу Карамчанду Ганді (1869—1948), більш відомому як Махатма Ганді, що буквально означає «Велика Душа Ганді». Йому належить одне з перших місць серед тих мислителів і реформаторів, що найбільш вплинули на розвиток людства в минулому столітті, по праву належить Мохандасу Карамчанду Ганді (1869—1948), більш відомому як Махатма Ганді, що буквально означає «Велика Душа Ганді».

В історії людства завжди були і є індивідуальності, біографічний проект яких будувався на основі alter- світогляду, що відповідним чином спрямовує реалізацію їх потенціалу на гуманістичній основі. При цьому визначальними факторами, що спонукали подібних особистостей до самовдосконалення як засобу реалізації гуманістичних принципів, є світоглядна позиція, розвинений вольовий фактор, вміння здійснювати самовиховну діяльність тощо. На жаль, у розвитку людства самовдосконалення було й залишається справою окремих особистостей, здатних у самоздійсненні долати стереотипи масової культури. У періоди історії, коли від людини, людського фактору мало що залежало, це було не так небезпечно, як у сучасну епоху, коли людина озброєна значним технічним і техногенним потенціалом, але можливості використання його не обмежуються чітко визначеними правилами внутрішньої саморегуляції, в тому числі морального характеру: рівень зовнішньої свободи дозволяє використовувати надбання науково-технічного прогресу як заради людства, так і проти нього, оскільки немає тих моральних меж, що більшість сучасників не зможе перетнути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авеста в русских переводах (1861—1996). — 2-е изд., испр. — СПб., 1998.
2. Ветхозаветные апокрифы / Пер. Е. В. Витковского — М.-Х., 2001.
3. Голоси Стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури / Упоряд. пер. із санскр., прим. П. Ріттера. — К., 1992.
4. Ливрага Х.А. . Введение в мудрость Востока. — М.: «Новый Акрополь», 2005.

ОЧЕРКИ К ПРОБЛЕМЕ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ В ИНДИЙСКОЙ И КИТАЙСКОЙ КУЛЬТУРНО-ФИЛОСОФСКИХ ТРАДИЦИЯХ.

Ерахторина О. М.

В статье предпринята попытка очертить постановку проблемы самосовершенствования в философских школах Древнего Китая и Древней Индии. Как известно, в каждый исторический период возникает своеобразное понимание человека, его сущности, самоценности и предназначения, что так или иначе отражается в гуманистическом мировоззрении определенной эпохи. Важно проследить процесс формирования и становления гуманистической идеи, начиная с философии древности, проанализировать исторические метаморфозы общественного сознания, что даст возможности для более глубокого понимания природы современных ценностей, а также анализа и оценки мировых интеграционных процессов.

Подобная проблематика является актуальной и для современной украинской философии, которая пытается переосмыслить ценностные ориентиры и нравственно-гуманистические основы. При этом, однако, приходится констатировать малочисленность украинских исследований гуманистической тематики, особенно историко-философского становления гуманистической мысли в философии древности и гуманистического потенциала восточной философии.

В китайской и индийской философии человек представляется как обыденная часть существующего, а не как сверхсущество, имеющее право верховенства в мире. При этом все стремления личности должны быть направлены на внутренне (нравственное) самосовершенствование. Важно, что для большинства школ и течений Древнего Востока безусловной является практическая ориентация на духовное самосовершенствование.

Автор только обозначает решение проблемы самосовершенствования в некоторых, наиболее значимых школах и направлениях Древних Китая и Индии.

Ключевые слова: самосовершенствование, йога, джайнизм, буддизм.

ESSAYS ON THE ISSUE OF SELF-IMPROVEMENT IN INDIAN AND CHINESE CULTURAL AND PHILOSOPHICAL TRADITIONS.

Yerakhtorina O. M.

The problem of self-improvement in philosophical schools of ancient China and ancient India has been considered in the essays.

A specific conception of a personality, his or her nature, self-worth and purpose occurs again in every historical period, and it is somehow reflected in the humanist worldview of the epoch. For deeper understanding modern values nature, as well as global integration processes analyzing and evaluating, it is important to follow humanistic ideas formation and establishment process, to analyze social consciousness historical metamorphosis beginning with ancient philosophy. Such issues are relevant

to the modern Ukrainian philosophy making an attempt to rethink the value systems, moral and humanistic frameworks. At the same time, however, we must state the paucity of humanistic subjects studies in Ukraine, especially, it concerns humanistic thought historical and philosophical formation in the philosophy of antiquity, Eastern philosophy humanistic potential in common. In Chinese and Indian philosophy, a man is presented as a part of everyday environment, but not a super-creature entitled to rule the world. So, all personal aspirations should be directed to the inner (moral) self-improvement. It is important that practical orientation to the spiritual self-improvement is unconditional for the majority ancient East schools and movements.

The author only represents the self-improvement problem solutions in some of the most significant schools and directions of ancient China and India.

Keywords: self-improvement, yoga, Jainism, Buddhism.